

MORISENA

REVISTĂ DE CULTURĂ ISTORICĂ, ANUL V, NR. 4 (20)/2020

Dunărea la intrarea în Cazane, într-o litografie realizată de W. Henry Bartlett.
Sursa: Oscar Ludwig Bernhard Wolff, *Die Donau, ihre Anwohner, Ufer, Städte, Burgen und Schlösser von ihrer Quelle bis zu ihrer Mündung* (Dunărea, riveranii, malurile, orașele, cetățile și castelele ei de la izvoare până la vărsare) Leipzig, 1843.
Colecția: Dr. Costin Feneșan (București).

Sorin Fortiu
(Timișoara)

Castelul/donjonul medieval de la Horogszeg (sec. XV) ≡ Turnul de la Orosin (1696, 1721), Seul Tour (1771)

Motto: *Der liebe Gott steckt im Detail*
(Aby WARBURG, 1925)

Abstract: *The medieval castle/donjon from Horogszeg (15th century) ≡ The tower from Orosin (1696, 1721), Seul Tour (1771). The study analyzes the known historical and cartographic information and reveals the exact location of the medieval castle from Horogszeg (45°49'31.60" N / 20°36'27" E).*

Keywords: *castellum*, Horogszeg, Orosin, Seultour, Banatsko Veliko Selo, Szentborbála, Szilágyi

În acest moment nu știm câte fortificații medievale au existat pe teritoriul Banatului istoric, iar prea multe din cele cunoscute documentar nu (mai) știm pe unde au fost.

În cele ce urmează îmi propun să identific locația castelului de la Horogszeg și informațiile istorice relevante despre ea. Nu doar pentru că aici a stăpânit familia Szilágyi, care și-a luat chiar *predicatumul* nobiliar după această moșie și din care a făcut parte soția lui Ioan de Hunyad, mama regelui Matia Corvin și fratele ei, Szilágyi Mihály, guvernator al Ungariei (1458) și cel care l-a ridicat pe Matia pe tron, ci și pentru că un mic detaliu/greșală semnalat(ă) de către *Josephinische Landesaufnahme* (1769–'72), nebăgat(ă) în seamă până acum, a relevat, fără putință de tăgadă, locația exactă a castelului medieval.

Etimologie

Toponimul Horogszeg, unic în regatul medieval ungar, este atestat doar în ~1371–'72, când, la cerința comitelui de Timiș, Benedict HIMFY, *Paulus de Kaach* (Kálc) de *Hurugzeg* trimite 7 oameni la construcția cetății Orșova¹. Pare că în acest moment era o moșie nobiliară

sorinfortiu@gmail.com, <http://www.banat.ro/academica.htm>

Notă: în acest studiu citarea se face prin intermediul textului oferit *italic* (încadrat). Dacă textul citat conține la rândul său text *italic*, atunci acesta este oferit aici cu scris normal.

¹ Fekete Nagy, Makkai, 1941, pp. 239–244, doc 197; p. 242.

consistent locuită. În limba maghiară, Horogszeg este un cuvânt compus (Horog+szeg). În dicționarul lui SZAMOTA István și ZOLNAI Gyula² găsim citat 1419³: *Nicolaus Garazda de Horogzeg sub voce HOROG, horg: uncus, hamus, harpago, uncinus* (l.l.); *haken, angel* (l.g.) și *SZĚG, szög: angulus* (l.l.); *ecke, winkel [vicus; gasse, strasse, häuserreihe]*⁴ (l.g.). Dar *stradă cârnă/uliță strămbă* (cârlig+stradă) pare că nu poate fi acceptat⁵. Noi cercetări lingvistice indică *horog* a avea înțelesul de *adânc drum de munte, drum strămt între două laturi de munte/coastă de deal, drum abrupt sculptat (spălat de apă) într-o colina accidentată*⁶. RÉDEI Károly a arătat că, inițial, înțelesul cuvântului *horog* ar fi fost acela de *depresiune, drum strămt/îngust (strâmtoare, defileu, trecătoare îngustă, strungă) între două coaste de munte*⁷. Pare că toponimul definește literal teritoriul⁸ alăturat unui drum îngust/abrupt⁹ pe fundul/în coasta albiei paleo-Mureșului (*vide infra* 27.08.1429). Dar nu este singurul drum care poate fi adus în discuție; pe *Josephinische Landesaufnahme* (1769–'72), unicul drum de la *Marckl Beczkerek* (azi, Zrenjanin, RS) la *St. Hubert* (azi, Banatsko Veliko Selo) străbate o mlaștină întinsă¹⁰ pe traseul *Marckl Beczkerek* (azi, Zrenjanin) –

² *Magyar oklevél-szótár, régi oklevelekben és egyéb iratokban előforduló magyar szók gyűjteménye / Dicționar maghiar de diplomatică, o colecție de vechi cuvinte maghiare găsite în diplome vechi și alte documente* (tr.m.).

³ *vide infra* 11.05.1419.

⁴ Szamota, Zolnai, 1906, p. 392, 894–895.

⁵ Inițial a fost moșia și apoi satul. Poate doar dacă dintr-o moșie regală mai mare s-ar fi rupt o moșie mai mică, în care exista deja un sat cu *ulița strămbă* (i.e. Horogszeg), noua moșia să fi luat numele de la acest oiconim, dar informații documentare în acest sens nu avem.

⁶ *mély hegyi út, két hegyoldal közötti szoros út, szakadékos hegyoldalba vándorolt (vízmosta) meredek út* (Rédei, 1970, pp. [157]–158 ([nr.] 128.), 162).

⁷ *bemélyedés, két hegyoldal közötti vízmosta út, szoros* (Rédei, 1970, p. 158).

⁸ Printre multiplele înțelesuri ale lui *szeg* îl găsim și pe acelea de *terület, földdarab, település része/vége*^a (teritoriu, bucată de pământ, capătul terenului/parcele/asezării -tr.m.).

^a *EMSzT*, XII, pp. 207–210.

⁹ Rédei, 1970, pp. [157]–158 ([nr.] 128.), 162.

¹⁰ Observația îi aparține lui Leonard DOROGOSTAISKY, care mi-a împărtășit-o într-o conversație privată. Îi mulțumesc și pe această cale.

Pe harta districtului *Bethskerek* (1722)^a apare clar drumul *Bethskerek – Orosin*, iar mlaștina se numea *Truckner Morast* (*Mlaștina uscată*^b). Același nume apare și pe unele dintre hărțile tip „Mercy” (1728). Mai târziu, în sec. XIX, o regăsim drept *Schwarzer Morast* (*Mlaștina negricioasă*)^c (1805) și *Vidovajer Morast*^d (1886). Probabil că de-a lungul timpului mlaștina a purtat și alte nume.

Klek (azi, Klek) – *Iankait* (azi, Jankov most) – *Jdwenak Predium* (azi, Banatski Dvor) – *Csesterék Predium* (azi, Banatsko Karađorđevo) – (azi, Aleksandrovo) – *Bosidov. Predium* (azi, Nova Crnja) – *Klein Orosin. Predium* (azi, Rusko Selo) – *Maastorth. / Heufeld* (azi, Novi Kozarci) – *St. Hubert* (azi, Banatsko Veliko Selo). El este aproape identic cu drumul modern M-7 / 12 (de la Banatski Dvor până la Aleksandrovo) – R-123 / 104 (până la Rusko Selo). Banatsko Veliko Selo (adică, Sankt Hubert + Charleville + Seultour/Horogszeg) străjuiește ieșirea din această mlaștină în partea sa de nord. Am putea bănuși că și în perioada medievală situația era similară, iar acest drum să fi stat la originea toponimului. De la un drum, oricare ar fi fost acesta, numele a trecut asupra moșiei și ulterior asupra localității, iar nobilii care dețineau moșia și l-au adăugat drept denotație nobiliară.

Puncte de vedere diverse

Istoricii pozitivisti nu au avut o viziune unitară asupra localizării moșiei și castelului de la Horogszeg. În anul 1890, CSÁNKI Dezső plasa Horogszeg între Vizejdia, Nakovo și Comloșu Mare¹¹. În 1897, în monografia

^a *Mappa \ über den. \ Bethskereker \ District. \ Worin[n]en Alle Bewohnte. Dorffschafften Sambt Denen Prædien, Flüssen, \ und Morästen. enthalten. nach Vorgenommener Geometrischer Accurater \ Abmessung. im Jahr 1722.* Hartă manuscris, copie color, 77,5×57 cm, scara 1:122000, disponibilă la *Hadtörténeti Intézet és Múzeum*, Budapest, B IX a • B IX Ausztria–Magyarország • B I–XV. Európa, cota B IX a 1271, **nu** este încă *on-line* (<http://maps.hungaricana.hu/en/48271/> -15.07.2020).

^b *Trokner morast pe Karte vom Banat \ und der Wallachey \ aus den besten Originalien \ mit Mühe züzammen ge-tragen.*; hartă manuscris, color, 66,5×44 cm, realizată ~[1750], disponibilă la *Hadtörténeti Intézet és Múzeum*, Budapest, B IX a • B IX Ausztria–Magyarország • B I–XV. Európa, cota B IX a 1207, *on-line* <https://maps.hungaricana.hu/en/HTITerkeptar/831/> (15.07.2020). De asemenea, acest nume este folosit și de către Francesco GRISELINI în harta publicată drept anexă la monografia sa dedicată Banatului (1777–’78).

^c *Geographische Charte \ von Temeswarer Banat, \ welche die Flüsse, Ortschaften, und Wege nach dem \ Bestand im Jahre 1805. \ enthaltet.*; hartă manuscris, color, copie, 66,5×44 cm, disponibilă la *Hadtörténeti Intézet és Múzeum*, Budapest, B IX a • B IX Ausztria–Magyarország • B I–XV. Európa, cota B IX a 572, *on-line* <https://maps.hungaricana.hu/en/HTITerkeptar/488/> (15.07.2020).

^d *Der Kriegsschauplatz an der untern Donau im Jahre 1695.*, 42×23 cm, scara 1:864000, *Mittheilungen des k.k. Kriegs-Archivs Jahrgang 1886.*, [Wien], Ep. 989, disponibilă la *Hadtörténeti Intézet és Múzeum*, Budapest, H III c (1651–1700) • H III Újkori háborúk (1492–1789) • H Háborúk, cota H III c 100/1, *on-line* <https://maps.hungaricana.hu/en/HTITerkeptar/24690/> (15.07.2020).

¹¹ *Horogszeg ... a mai Vizesdia, Nákófalva és Komlós*

comitatului Cenad, BOROVSZKY Samu indica moșia Horogszeg aproximativ în jurul localității Banatsko Veliko Selo¹². Bine informat, SZENTKLÁRAY Jenő scria în monografia orașului Timișoara (1912?) că *Horogszeg* s-ar fi aflat pe locul satului Sfânta Barbara (i.e. Seultour -n.m.)¹³, dar REISZIG Ede (și VENDÉ Aladár?) afirmă doar că Szentborbála (i.e. Seultour) s-a ridicat pe locul unui vechi sat dispărut în perioada otomană din care *doar un turn căzut în ruine a rămas în picioare*¹⁴. Tot Reiszig E. (și Vendé A.?) cred(e) greșit că în hotarele satului *Szenhubert se află medievalul Hollósvár, despre care există date documentare din anul 1492*¹⁵, iar *Horogszeg* ar fi în hotarul satului Károlyliget/Charleville¹⁶. Ignorându-i, în 1918, LUKINICH Imre plasa Horogszeg pe lângă localitățile Nakovo și Comloșu Mare¹⁷. Și contemporanii noștri au avansat puncte de vedere diverse. JAKÓ Zsigmond susținea că Horogszeg ar fi fost în împrejurimile Vizejdiei¹⁸. BLAZOVICH László notează sec *Horogszeg (Soltur, Jugoszlávia)*¹⁹. Livia și Adrian MAGINA afirmă că este o *Așezare dispărută situată în apropiere de Banatsko Veliko Selo, Serbia*²⁰. Costin FENEȘAN crede că Horogszeg este o *localitate azi dispărută, care s-a aflat între Vizejdia și Comloșul Mic*²¹. Zoltan IUSZTIN indică, probabil pe urmele lui András W. KOVÁCS²², că *Actuala denumire a localității [Horogszeg] este Banatsko Velikor (sic! Veliko -n.m) Selo*²³, RS. În folclorul cu tentă istorică²⁴

vidékén feküdt (Csánki, 1890, p. 697).

¹² *...Horogszeg, körülbelől azon a helyen, hol most Károlyliget (i.e. Charleville -n.m.), Seultour és Sz. Hubert helységek fekszenek* (Borovszky, 1897, p. 319).

¹³ *... a mai Szent-borbála falu helyén ...* (Szentkláray, 1912(?), p. 19).

¹⁴ *... csak egy csonka torony maradt fenn ...* (Reiszig, 1912b, p. 114).

¹⁵ *Szenhubert ... község határában feküdt hajdan Hollósvár, melyről 1429-ből van okleveles adatunk* (Reiszig, 1912b, p. 114). Hollós este atestat încă din anul 1423, dar nu a existat vreodată și o *cetate (vár -l.m.)* aici (Borovszky, 1897, pp. 241–243). Moșia a fost și în proprietatea Huniazilor, dar Matia Corvin nu s-a născut aici (și această fantasmagorie a fost vehiculată!).

¹⁶ Reiszig, 1912b, p. 60.

¹⁷ *A mai Nákófalva és Komlós vidékén* (Lukinich, 1918, p. 65, nota 3).

¹⁸ *Horogszeg (Horogzeg) ... Vizesdia környékén* (Jakó, 1990, p. 928).

¹⁹ Blazovich, 2002, p. 252.

²⁰ Magina, Pesty, 2014, p. 238.

²¹ Feneșan, 2014, p. 67.

²² W. Kovács, 2012, p. 120.

²³ Iusztin, 2015, p. 230, nota 9.

²⁴ dar și în studii științifice (de exemplu, Madić, 2015, p. 52: *... a lonely tower from the Ottoman period ...*).

actual se crede că ar fi vorba de un turn otoman. DÉNES József spune că *fortificația este nelocalizată și nu poate să ofere decât un pont* (greșit!) pentru identificarea ei în teren²⁵.

Cronologie

20.01.1406: regele Sigismund de Luxemburg anunță că dintre *villas et possessiones quondam Johannis filij Pauli filij Stephani dicti Kaalch (Kálcs) de Koka*, printre care se numără și ...*Horogzeg* (Horogszeg), *Mosotho*, *Thozeg* (Tószeg), *Bezermenetheleg* (ulterior doar *Bezermen*; Böszörmény / Busurmani²⁶), *Pozarus* (Pozsáros), *Kysposarus et Kyshorogzeg populosas; Begenye, aliam Begenye et terciam Begenye, Thothmonostra et Zentmikloshaza in [Comitatu] Temesiensi*²⁷ ..., care au ajuns în mâini regale prin *defectum seminis*²⁸, donează anumite moșii capelei regale și comitelui acesteia, cu titlu de *nove nostre plantationis et donationis*²⁹. De aici vedem că există deja și un *Kyshorogzeg* (Kis Horogszeg (l.m.) / Micul Horogszeg), alături de *Horogzeg* și ambele sate sunt locuite (*populosas*).

Fig. 1. Reconstituire BOROVSZKY Samu, 1897³⁰.

²⁵ *magam is csak tippet tudok adni a még lokalizáltalan horogszegi várhegyről*, dar fortificația de la Horogszeg este plasată greșit (45°49'47" N, 20°38'21" E) de către el la 2,5 km E de turnul ei (DÉNES, 2018). Chiar și așa, ar trebui verificat ce se găsește la coordonatele avansate de către DÉNES József.

²⁶ *busurman* = persoană de confesiune musulmană.

²⁷ De-a lungul timpului, moșia Horogszeg a aparținut de comitatul Timiș, ori Cenad, dovadă că se afla chiar la granița dintre cele două (vide Fig. 1).

²⁸ stingerea neamului pe linie masculină.

²⁹ DL 9153; Ortway, Pesty, 1896, pp. 368–371, doc 222; Kumorovitz, 1987, p. 225, doc 445 (cu bibliografia și o nouă editare).

³⁰ *Csanad varmegye történeti térképe 1715-ig*, Tervezte Dr. BOROVSZKY Samu, Mérték (Scara) 1:300.000, Készítette és sokszorosította a cs[ászári]. és kir[ály]. katonai földrajzi intézet (Borovszky, 1897).

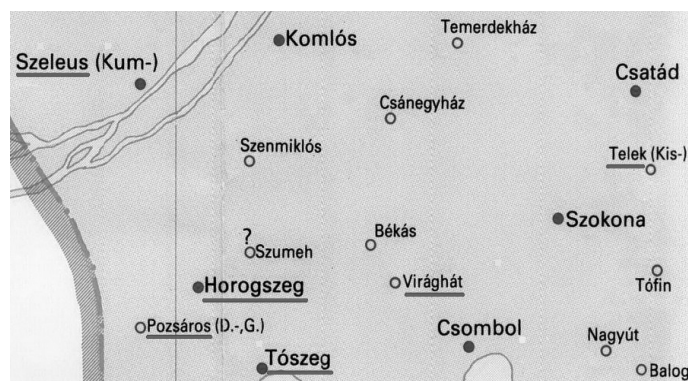

Fig. 2. Reconstituire ENGEL Pál și KRATOCHWILL Mátyás pe baza defterelor otomane din anii 1554, '69 și 1579³¹.

Reconstituirea geografiei istorice pare totuși facilă în cazurile Horogszeg, Pozsáros, Tószeg, (Kis-)Telek, chiar dacă există mici diferențe de viziune între autori (Fig. 1, 2).

29.12.1408: pentru serviciile lor din Bosnia și la schimb cu unele moșii ale lor din comitatele Heves-Újvár și Nógrád, regele Sigismund de Luxemburg donează moșia regală numită *Horoghzegeh* din comitatul Timiș, împreună cu satele *Kysposaros*, *Naghposaros*, *Bezermen*, *Thozegh*, *Mosotho* și cele trei *Begenye* și pământul numit popular *Thelek* (i.e. (Kis-)Telek), împreună cu toate pertinențele lor, care au ajuns în proprietate regală prin stingerea neamului lui Paul de Kacy³², precum și târgurile din zisele *Begenye*, ținute în fiecare dintre festivitățile fericitei Fecioare Margareta (13.07.), precum și târgul de marți din fiecare săptămână ținut în *Horogzegeh* din vechime, magnificilor Nicolae de Keresztúr, zis *Garazda*, fiul lui Ștefan și Ladislau de *Zylagh*³³, fiul lui Nicolae, fărtați și rude, castelani de Srebrenik, și prin ei rudelor lor, lui Ștefan tatăl, lui Emeric, Ladislau, Ioan și Ștefan, frați carnali ai lui Nicolae de Keresztúr și lui Nicolae, tatăl lui Ladislau de *Zylagh*, precum și fraților săi carnali Grigore, Mihail, Albert,

³¹ *A Temesvári és moldovai szandzsák törökkori települései (1554-1679)*, a térképrekonstrukciót Dr. Engel Pál adattárának felhasználásával szerkesztette és rajzolta: Kratochwill Mátyás, Cartographia Hft., Budapest, 1996. 638871. (Engel, 1996).

³² și *Kachi / Kachy* (CD, X/4, pp. 654–660, doc CCCXII). Interesant că referirea la *defectum seminis* se face referitor la tatăl Paul și nu la fiul Ioan.

³³ (Horogszegi) Szilágyi László (l.m.). Într-un document regal datat 6.12.1456, apare și *Michael Zylahy, filius condam Ladislai Bernolth de Horogzeg* (sb.m.), *capitanei castris nostri Nandoralbensis* (DL 105501), dar numele de Bernolt nu-l mai folosește apoi.

Dominic și Sebastian, precum și vărului său Grigore, fiul lui Ladislau, precum și moștenitorilor acestora³⁴.

9.01.1409: omul regelui, Emeric cel Negru de Bobda³⁵ și magistrul Ioan, reprezentantul capitolului din Cenad, îi pun în posesie fără împotrivire în prima luni de după Epifanie Domini³⁶.

14.01.1409: capitolul bisericii din Cenad emite și dovada punerii în posesie.

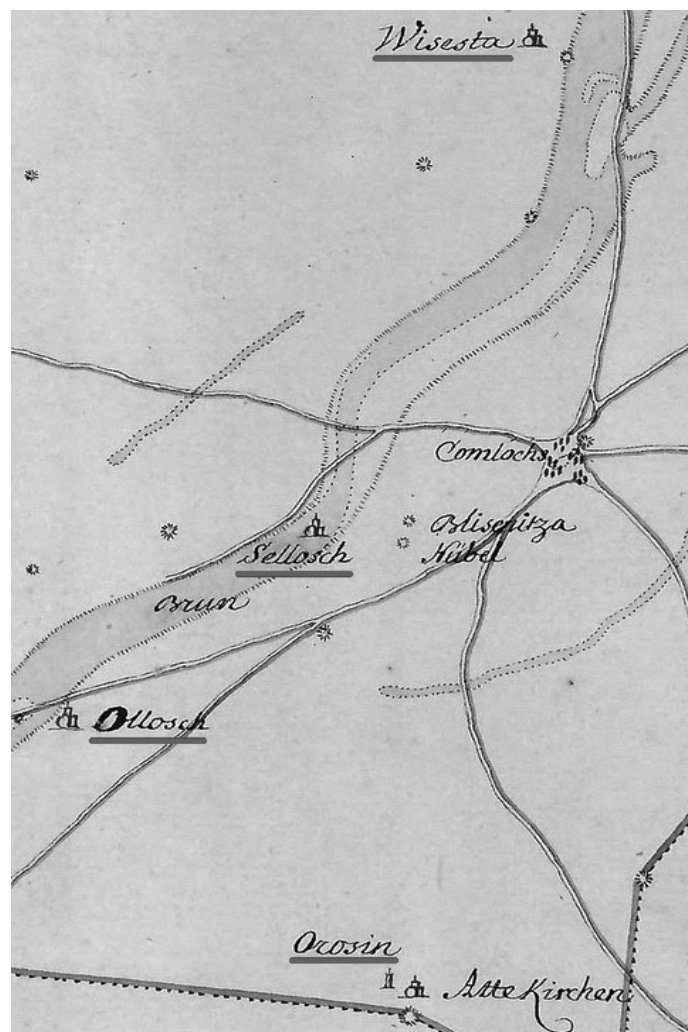
24.02.1409: pentru meritele lor, mai ales cele referitoare la cucerirea cu aproape 4 ani în urmă și apărarea cetății Srebrenik din Bosnia, regele Sigismund de Luxemburg conferă fidelilor săi, Nicolae și Dionisie ziși de Garazda de Mechynche și lui Ladislau de Zylagh, rudelor și urmașilor lor, un blazon, iar scrisoarea de danie conținea și primul herb în culori din regatul ungar³⁷.

11.05.1419: regele Sigismund de Luxemburg îi reconfirmă lui Nicolaus [dictus] Garazda de Horogzeg, și moștenitorilor săi, moșia Lak aflată în comitatul Tolna³⁸. Drept Relacio apare Piponis de Ozora Themesiensis et Camerarum salium Regalium Comitatus, fapt care pare a sugera că Nicolae era un familiaris al acestuia.

14.02.1421: la solicitarea părților, se amână o judecată în care este implicat și d[omi]ni Demetr[ius] pleban[us] de Horogzeg (drept procurator!) pentru data de 18 mai³⁹. Atestarea indirectă a unei parohii și biserici romano-catolice la Horogzeg.

27.08.1429: cu trei zile înainte, aflați pentru judecăți în târgul Zenththelth⁴⁰ printre cumani, în fața

lui Laurențiu de Hédervár⁴¹, magistrul comis și jude al cumanilor și al iașilor și comite de Solnoc și Ștefan de Berench, dispensator⁴² regal și judecător delegat, se prezintă și oameni și iobagii regali din Hollos și Kunzeules (Kúnszöllös; Seleușul Cuman), care se plâng că Ladislao dicto Zylaghy de Horogzeg, care este prezent și el, le-a ocupat niște pământuri⁴³. În zonă are un alodium și Iacob Zygig, Ciuis de Themesuar. Documentul menționează un fost mare șanț⁴⁴, între Kunzeules și Horogzeg, care este chiar albia paleo-Mureșului. Reprezentarea prediului Seleuș (Sellosch) pe harta districtului Cenad (1721) chiar în acest mare șanț este cumva greșită⁴⁵ (Fig. 3).

34 DL 9472; CD, X/4, pp. 654–660, doc CCCXII; ZsO, II/2, p. 194, doc 6496 și 6497 (ambele cu restul bibliografiei).

Documentul a supraviețuit și prin actul punerii în posesie emis de către capitolul bisericii din Cenad (1409), prin transcrierea (14.09.1504) unei transcrieri (1409), dar aici textul daniei regale este doar parțial (vide Ortway, Pesty, 1896, pp. 403–404, doc 247; pp. 406–408, doc 249 sau Csáky, I/1, pp. 262–265, 265–268; este vorba de două documente distincte; unul conține doar referiri la possessionem Horogzegh vocatam in comitatu Themesyensi existentem simul cum villis sew possessionibus tenutis et pertinenciis ad eandem, în timp ce celălalt face referire la possessiones nostras regales Horogzegh vocatam in comitatu Themesyensi habitam simul cum villis Kysposaros Naghposaros Bezermen Thozegh Mosotho et tribus Begenye).

35 Emerico Nigro de pabd homine regio (Ortway, Pesty, 1896, p. 407).

36 Boboteaza (6.01.) a fost într-o zi de vineri în anul 1409. Data emiterii documentului doveditor de către capitolul din Cenad nu mai este menționată în această variantă.

37 Barabás, I, pp. 345–349, doc CCLXVIII (cu reproducerea color a blazonului; vide coperta IV a revistei).

38 DF 209238; HO, IV, p. 277–279, doc 207.

39 DL 11036; ZsO, VIII, p. 59, doc 120 (registă).

40 Szentelt(-egyház) (Csánki, 1890, p. 704). CSÁNKI Dezső localizează cele două sate, unul cuman (mai mare) și celălalt locuit de iobagi, în zona de azi a localității Mokrin, RS.

41 Hédervári Lőrincz (l.m.).

42 Dispensator Regius; királyi számtartó; sáfár (Bartal, 1901, p. 221).

számtartó (l.m.) = contabil (l.r.); sáfár (l.m.) = gospodar, econom, supraveghetor (de moșie) (l.r.).

43 Ortway, Pesty, 1896, pp. 625–627, doc 413.

44 quoddam magnum fossatum.

45 Dar moșia era mai mare decât satul!

Corectă reconstituirea lui ENGEL Pál și KRATOCHWILL Mátyás (Engel, 1996, harta).

Fig. 3. Prediul *Sellosch* (Szöllös) situat la nord de *Orosin* (Horogszeg), *Wizesgyan* (*Wisesta*; azi, Vizejdia, dar pe un alt amplasament⁴⁶) și *Hollos* (*Ollosch*) pe *Harta districtului Cenad* (1721⁴⁷).

Actul indică și o *ecclesiam desertam Fazekas*⁴⁸ între moșiile Seleușul Cuman și Horogszeg. Laurențiu de Hédervár și Ștefan de *Berench* nu reușesc să delimiteze clar moșiile *Hollos*, Seleuș(ul Cuman) și Horogszeg și lasă pământul în litigiu în posesia lui Ladislau zis Szilágy de Horogszeg⁴⁹.

Ladislau zis Szilágy nu este singur stăpân al moșiei Horogszeg; și Nicolae zis *Garazda* și-a luat *praedicatumul* tot de la această proprietate (1419, 1432), ori este menționat a fi de *Apar* (1424), iar unul dintre cei doi feciori ai săi⁵⁰, Blasiu zis *Garazda*⁵¹, care este un om al regelui activ în comitatul Timiș⁵², încă apare cu *praedicatumul de Horogszeg* (1443⁵³, 1453⁵⁴). Mai nou, tot el(?) a fost indicat și drept vice-comite de Timiș folosind denumirea *de Istvandi*⁵⁵ (22.09.1439⁵⁶), pe care o regăsim și ulterior (20.10.1450⁵⁷).

46 Vizejdia de azi a fost ridicată în anul 1803 pe malul stâng al văii Galațca, iar prediul *Wiseto* (1721) / *Wiseschda* (*Josephinische Landesaufnahme*, 1769–'72) apare constant pe malul drept al acesteia. Dar moșia medievală poate să se fi întins pe ambele maluri ale văii.

47 *Mappa \ Von den \ Csanader \ District. \ Worinen Alle bewohnte Dorffschafften, Sambt denen Prædien, flüssen, \ Morasten und Waldungen enthalten, nach Vorgenommener Geome=\trischer accurater abmessung im Jahr 1721.*

[Legenda:] *bewohnte dörffer, / Unbewohnte dörffer / Districts granitz \ Mastab von 6000. Geometrischen Schritt oder Zwejßen Stunden.* Hartă manuscris, copie color, 75 × 55 cm, [1:126000], Copia^a hărții este disponibilă la *Hadtörténeti Intézet és Múzeum* din Budapest, HU, Fondul B IX Ausztria–Magyarország • B IX a politikai, közigazgatási térképek (XVI. századtól 1918-ig), cota B IX a 619, fiind disponibilă *on-line* la <http://maps.hungaricana.hu/hu/47903/> (30.06.2020).

^a pentru harta originală aflată la *Kriegsarchiv* din Wien, *vide* Krischan, Fassel, 1999, pp. 310–311.

48 Nu avem cunoștință de vreun sat cu acest nume în zonă. Ori este vorba de o *abandonată biserică de lut*?

49 *vide* și Pesty, 1888, p. 265.

50 celălalt este Ștefan, tatăl umanistului Garázda Péter [* ~1448–'50, *Apar*; † 1507, *Esztergom*], poet și prozator (Kovács, 1957, p. 49).

51 Garázda Balázs (l.m.).

52 Csánki, 1894, p. 89: *Szilágyi* (cu bibliografia).

53 15.03.1443 (Magina, Pesty, 2014, pp. 130–131, doc 99).

54 Kovács, 1957, p. 49.

55 Iusztin, 2015, p. 230. Eu citesc mai degrabă de *Istdfand*.

56 DL 44266.

57 *Blasius dictus Garazda ... Blasius Garazda de Istwandi* (DL 106832).

Ladislau zis Szilágy de Horogszeg³³ s-a căsătorit în anul 1409 cu Bellyéni (Bellyei) Katalin și a avut doi feciori (Osvald⁵⁸ și Mihail) și două copile, Elisabeta⁵⁹, care a devenit (~1428–'30) soția lui Ioan de Hunyad și mama regelui Matia Corvin și Sofia, soața lui Ioan Gereb de Vingard⁶⁰. Dacă Osvald a fost doar vice-comite de Timiș, cariera politică a lui Mihail a fost cu mult mai consistentă⁶¹. Este posibil ca toți copiii să se fi născut chiar la Horogszeg.

13.07.1451: Ladislau de Gara, palatin și jude al cumanilor, adevărește că s-a prezentat personal înaintea sa *egregio Ladislaus de Harkach* (i.e. Hrkáč), *vicebanus Machoviensis*, și a declarat că moșia sa întreagă *Zewlews*⁶² din comitatul Cenad, care este situată în imediata vecinătate a moșiei *Horogzegh*, împreună cu toate pertinențele sale, a fost vândută pentru 600 de florini ungurești de aur pur alesului Mihail zis Szilágy de *Horogzegh*⁶³ și urmașilor săi⁶⁴.

15.07.1451: Palatinul Ladislau de Gara poruncește capitlului bisericii din Cenad să îl pună pe *egregii Michaelis dicti Zylagy de Horogzegh* în stăpânirea posesiunii *Zewlews*⁶⁵.

30.07.1451: reprezentantul palatinal Mihail de *Bochart* și magistrul Toma de *Simigio*, tovarășul și fratele canonic al capitlului din Cenad, îl pun, fără împotrivire, în posesia moșiei *Zewles* pe Mihail [zis] *Zylagy* în prezența vecinilor și megieșilor aparținând de moșiile *Wizesgyan* și *Hollos*. Capitlul emite documentul doveditor la **13.08.1451**⁶⁶.

11.02.1455: capitlul bisericii din Cenad adevărește că Nicolae Kothorman de Salank a vândut lui Mihail Szilágy de Horogszeg posesiunea *Dyos* pentru suma de *110 florini*⁶⁷ de aur.

6.12.1455: capitlul bisericii din Titel adevărește că *egregio Michaeli Zylagi de Kerezthwr* a cumpărat jumătate din moșia *Bogd* din comitatul Cenad pentru suma de 250 de florini de aur pur de la nobilii bărbați *Benedictus, Nicolaus, Andreas*,

58 Szilágyi Ozsvát (l.m.)

59 Szilágyi Erzsébet (l.m.)

60 vingárti Geréb János (l.m.).

61 Szilágyi Mihály (l.m.); vice-comite de Torontal, căpitan al cetății Beograd (1456–'57), comite de Timiș (14.03.1457–24.01.1458), ban de Mačva (1457), guvernator al regatului (1458), comite perpetuu de Bistrița și guvernator al părților transilvane (1460), căpitan general al părților inferioare ale regatului (1460); este ucis la Istanbul la sfârșitul anului 1460.

62 Szöllös (l.m.), Seleuș (l.r.).

63 *Egregio Michaeli dicto Zylagy de eadem Horogzegh* (DL 14484).

64 DL 14484; Magina, Pesty, 2014, pp. 237–238, doc 203.

65 Magina, Pesty, 2014, pp. 238–239, doc 204.

66 DL 14485; Magina, Pesty, 2014, pp. 239–240, doc 205.

67 DL 14922; Magina, Pesty, 2014, pp. 286–287, doc 248.

*Johannes et Stephanus Zenthy dicti de Pardan*⁶⁸.

Cum de poartă⁶⁹ Mihail zis Szilágy *praedicatumul de Kerezthwr* (Cherestur)? Mama lui, Katalin, copila lui Ștefan de Belyén⁷⁰, deținuse părți din moșia *Kereszthur* aflată în comitatul Bács⁷¹ (azi, Ruski Krstur, RS).

1.03.1458: regele Matia Corvin poruncește capitlului bisericii din Cenad să-l pună pe *magnifici fidelis nostri domini Michaelis Zilagy de Horogzeg predicti regni nostri Hungarie gubernatoris, avinculi nostri carissimi* în stăpânirea moșiei *Kerezthwr* din comitatul Timiș, care a fost a decedatului Ladislau de *Pathay* și prin *defectum seminis* a ajuns în mâini regale⁷². Editorii cred că acest *Kerezthwr* ar fi o *Așezare dispărută situată în zona Biled, jud. Timiș*⁷³. Personal, aş opta pentru localitatea numită azi Cherestur (Pusztakeresztúr -l.m.), sat în comuna Beba Veche din județul Timiș. Aceasta aparținea de comitatul Timiș, iar un alt Cherestur medieval, situat lângă râul Tisza (azi, Srpski Krstur, RS), de comitatul Cenad⁷⁴.

21.04.1461: deoarece Margareta Bathory⁷⁵, soața decedatului Mihail *Zilagy de Horogzeg*, a promis sub jurământ că va preda toate *castra castella civitatess opida et villass* deținute de către soțul ei, mai puțin *castra Dýod et Wilagoswar* și târgurile *Thur* și *Warsan*, regelui Matia, acesta i le lasă în folosință pe cele din urmă⁷⁶.

68 DL 49409; Magina, Pesty, 2014, pp. 296–297, doc 255. 69 singular.

70 Belyéni István (l.m.), care este fiul lui Mihály / Mihail.

71 CD, X/5, pp. 96–98, doc XXXIV; Pesty, 1888, pp. 164–165; ZsO, II/2, p. 366, doc 7639. O frumoasă poveste, care implică înghițirea unei părți dintr-un document de proprietate și a unei peceti, o sentință de pierdere a tuturor averilor și o împăcare etc...

72 Magina, Pesty, 2014, pp. 311–312, doc 270.

73 Magina, Pesty, 2014, p. 312, nota 1 (probabil după harta lui ENGEL Pál și KRATOCHWILL Mátyás -Engel, 1996). Acest Cherestur apare într-un document^o din 25.02.1462, prin care judele curții regale, Ladislau de Palocz, poruncește capitlului bisericii din Buda să-l pună în stăpânire pe Ioan, fiul lui Ladislau de Zalaszentgrót, cu cele 40 de moșii și părți de moșii ale tatălui său adoptiv, Nicolae, fiul lui Ladislau Hagymási de Beregsău.

^a DL 30319; Magina, Pesty, 2014, pp. 343–344, doc 296. Aici editorii cred că este vorba de o *Așezare dispărută situată fie în zona Beregsăul Mare*^b *fie în zona Biled, jud. Timiș*.

^b pe urmele lui CSÁNKI Dezső (Csánki, 1894, p. 45: *Keresztur*), dar o astfel de așezare nu a existat aici. Csánki D. credea că cele două Cherestur (1458, 1462) ar putea fi chiar identice.

74 identificare defectuoasă în Magina, Pesty, 2014, p. 307, doc 265.

75 Báthori Margit (l.m.).

76 DL 15567 (cu o consistentă regestă conținând mai multe detalii în l.m.).

21.06.1462: regele Matia Corvin donează lui Ioan de Rozgon, vistier regal și fratelui său *Raynoldus* de Rozgon, comite al secuilor, iar dacă aceștia vor deceda fără urmași lui Oswald de Rozgon, fiul decedatului Oswald de Rozgon⁷⁷, 7 posesiuni din comitatul Timiș ale decedatului Mihail *Zilagy* de Horogzeg, care au ajuns în posesia coroanei prin *defectum seminis*. Împreună cu toate pertinențele lor, acestea sunt: *Horogzeg* (Horogszeg / Orosin), *Wyraghath* (Virághát la E de Horogszeg), *Thoffew* (Tófin la NE de Csombol / Jimbolia), *Naghpozaros*, *Kyspozaros* (Nagy și Kis-Pozsáros la SV de Horogszeg), *Naghbezermen* și *Kysbezermen*, precum și *domus et Curiam* [ad modum castelli? -n.m.⁷⁸] in eadem possessione *Horogzeg habuas*⁷⁹. În aceeași zi, regele ordonă capitlului bisericii din Buda punerea în posesie⁸⁰.

30.03.1463: omul regelui, Ladislau de *Chomboly* (Jimbolia) și reprezentantul capitlului din Buda, onorabilul magistrul Paul de *Bathor*, îi pun în posesie, fără împotrivire, în prezența vecinilor și megieșilor legal convocați, *Stephano de Kerew*, *Martino Kaza de Chombol*, *Paulo, villico de Hollos* și *Stephano Kwn*, pe Ioan și *Raynoldus* de Rozgon cu cele 7 posesiuni primite prin dania regală din 21.06.1462⁸¹.

77 Ioan, *Raynoldus* și Oswald, feciorii lui Ioan de Rozgon, erau *fratres uterini* (ne-o spune un document al capitlului bisericii din Buda datat 19.03.1449; DL 14233). Cei trei frați au mai avut o soră, Hedviga și un frate, Laurențiu, mort de tânăr (Keresztes, 1926, p. 23).

78 Întregirea este dubitativă^a; că familia Szilágyi a construit o fortificație la Horogszeg este o opinie aproape qvasiunanimă în istoriografie^b. În fapt, nu avem vreo dovadă documentară că așa au stat lucrurile, iar stăpânii ulteriori ai moșiei au deținut și ei mijloacele financiare și de timp pentru o atare construcție. În **concluzie**, încă nu știm *cine* și *când* a ridicat fortificația de la Horogszeg, iar atestarea documentară târzie (1494^c) nu ajută dezlegarea misterului. Dacă interpretăm strict litera documentului, reiese că nu exista încă vreun castel construit la Horogszeg în acest moment.

^a dania inițială a supraviețuit doar într-o diplomă solemnă a regelui Matia din 23.02.1465.

^b În 1866, CZINÁR Mór credea că cele două familii, Garazda și Szilágyi, primiseră deja *castrum Horogszeg* în anul 1408 (Czinár, 1866, p. 194, 436). În 1896, BOROVSKY Samu avansa ipoteza că familiile Garazda și Szilágyi, care ar fi locuit ambele pe moșia Horogszeg, ar fi construit împreună castelul (Borovszky, 1896, p. 114).

^c În 1894, CSÁNKI Dezső atesta documentar castelul de la Horogszeg în anul 1503, datare menținută de CSORBA Csaba încă și în anul 1974 (Csánki, 1894, p. 41; Csorba, 1974, p. 201).

79 DL 15744; Magina, Pesty, 2014, pp. 345–346, doc 297.

80 Magina, Pesty, 2014, pp. 347–348, doc 298.

81 Magina, Pesty, 2014, pp. 351–352, doc 303.

18.04.1463: capitulul bisericii din Buda emite documentul doveditor referitor la punerea în posesie a lui Ioan și *Raynoldus* de Rozgon.

23.02.1465: în fața regelui Matia Corvin se prezintă Ioan de Rozgon, tezaurar regal și fratele său, *Raynoldus* de Rozgon, în numele lor și al nepotului lor, Osvald, fiul decedatului Osvald de Rozgon, și, prezentând două documente, dania regală din 21.06.1462, precum și actul de punere în posesie fără împotrivire emis de către capitulul din Buda, solicită regelui emiterea unei noi diplome invocând faptul că dania fusese dinainte de încoronarea sa (29.03.1464). Regele emite o diplomă privilegială în care ambele documente prezentate sunt transcrise⁸².

1481: KOPPÁNY Tibor afirmă⁸³ că în acest an castelul de la Horogszeg era deja în mâinile familiei Gereb de Vingard⁸⁴ și invocă un studiul al lui ENGEL Pál⁸⁵, dar acesta nu face o astfel de afirmație și datează indirect (1490) achiziția moșiei Horogszeg de către familia Gereb⁸⁶.

În fapt, din câte știu, încă nimeni nu a studiat *când* și *cum* de au ajuns fostele proprietăți ale familiei Szilágyi în posesia familiei Gereb de Vingard; pentru că avem explicația *de ce*: Sofia Szilágyi, prin sora ei bună Elisabeta, era mătușa regelui Matia și ea fusese căsătorită cu Ioan Gereb de Vingard, iar feciorii ei, episcopul Ladislau, Petru și Matei, erau verii primari ai regelui.

~**1490–'92:** stăpânii de drept ai moșiei Horogszeg, familia *de Rozgon*, linia Laurențiu, se stinge pe linie masculină⁸⁷; Ștefan, fiul vistiernicului Ioan, moare în această perioadă⁸⁸. Dacă proprietățile sale nu au trecut în posesia rudelor sale din cealaltă linie, este puțin probabil ca el să le fi pierdut înainte de decesul său.

18.06.1494: în urma ordinului din 13 martie al regelui Vladislav al II-lea, trimisul curiei regale,

82 DL 15744; Magina, Pesty, 2014, pp. 379–381, doc 325.

83 Koppány, 1999, p. 155.

84 Vingárti Geréb (l.m.).

85 Engel, 1970, pp. 307–308, nota 6.

86 Engel, 1970, p. 305 coroborat cu pp. 307–308, nota 6.

Dar și Engel P. afirmă că, în anul 1490, Petru Gereb de Vingard (vingárti Geréb Péter) ar fi deținut 2 cetăți și 8 castele, alături de 11 târguri și 218 sate și citează drept susținere date din anul 1503!

87 Lőrinc ága (vide Keresztes, 1926, pp. 23–25). (VI.) *István pedig, aki 1490 és 1492 közt halt el (DL. 19627 és 17566), volt ennek az ágnak az utolsó férfinarja, tőle örökölte a férfiági javakat az idősebb ág utolsó férfinarja: szintén (IX.) János fia, (VII.) István*, care moare între 27.04.–12.09.1523 (DL 23744, DL 23798) și *a Rozgonyiak férfiágát sirba vitte* (Keresztes, 1926, p. 26).

88 La data de 14.02.1490 el este încă în viață (DL 19627).

magistrul *Johannes de Kamarcza*⁸⁹, însoțit de reprezentantul capitolului bisericii din Fehérvár, onorabilul canonic Ioan de Vác⁹⁰, care între lunile aprilie și iulie parcurg peste 2000 km, îi pun în posesie pe episcopul transilvan, Ladislau Gereb de Vingard⁹¹ și pe episcopul de Pécs, Ernuszt Zsigmond de Csáktornya, la acea dată deja și *thesaurarius* regal, cu 23 de cetăți, castele, târguri, sate și moșii, iar la 18 iunie este menționată punerea în posesie a primului cu *castelli Horoghzege* din comitatul Cenad⁹². Aceasta este **atestarea documentară** a fortificației de aici.

30.07.1498: se prezintă în fața capitolului transilvan *reverendissimus in Christo pater, dominus Ladislaus Gereb, Dei et apostolice sedis gratia episcopus Transilvanus et dominus noster graciosus* și fratele său, *magnificus dominus comes Petrus, similiter Gereb de Vingarth*, jude regal, iar episcopul transilvan donează părțile sale din proprietățile comune fratelui său, printre care se numără și *Castellorum ... Haragszeg in Chanadien[si Comitatu]*, sub condiția că dacă Petru moare fără urmași, lucru care se va întâmpla, aceste proprietăți ale sale să-i revină⁹³.

Petru Gereb de Vingard⁹⁴ a fost căpitan al Sileziei Superioare (1476), voievod transilvan și comite al secuilor (1477–'79), ușier regal (1486–'89), magistrul curții regale (1491–'94), judele curții regale (1494–1500), comite de Bereg (21.09.1495), palatin (1500–'03)⁹⁵, locțiitor al regelui (1501–'03), al șaptelea mare proprietar din regat (1495)⁹⁶, conducător de oști. Fratele său⁹⁷ Matei a fost ban al Croației, Slavoniei și Dalmației (1483–'89).

1503: prin moartea lui Petru Gereb de Vingard moșiile sale trec, nu fără probleme, în posesia lui Ioan Corvin, fiul nelegitim al regelui Matia. Fratele său, episcopul Ladislau Gereb de Vingard murise deja în anul 1501.

16.05.1503: în fața conventului din Pécsvár, episcopul de Pécs Ernuszt Zsigmond și fratele său Ioan Ernuszt de Csáktornya⁹⁸ se înțeleg cu ducele Ioan Corvin, ban al Dalmației, Croației și Slavoniei, privitor

89 Kamarczai János (l.m.).

90 Váci János (l.m.).

91 vingárti GERÉB László (l.m.); episcop transilvan (1476–1501) și arhiepiscop de Kalocsa-Bács (1501–'02).

92 DF 208535; Ribi, 2019, p. 333.

93 DL 30945 (cu o consistentă regestă în l.m.).

94 vingárti GERÉB Péter (l.m.).

95 W. Kovács, 2012, p. 114.

96 Engel, 1970, p. 305.

97 Laurențiu, un alt frate, a murit de tânăr, iar altul, Ștefan, nu a jucat vreun rol politic.

98 csáktornyai ERNUSZT János (l.m.).

la împărțirea averii decedatului palatin Petru Gereb de Vingard. *Castello Horogzegs* din comitatul Timiș îi revine lui Ioan Corvin⁹⁹.

27.05.1503: regele Vladislav al II-lea poruncește iobagilor de pe fostele proprietăți ale decedaților palatin Petru Gereb de Vingard și Ladislau (!) *Zylagij de horogzeg*, printre care și *castellum Zorogzeg* (sic!; și *castellnm* (sic!) *illud Horogzeg*) cu pertinențele sale, precum și alte moșii din comitatele Cenad și Bács, ca să le dea ascultare și socoată despre venitul proprietăților episcopului de Cenad, Nicolae (de Ciacova / Csáki) și (surorii sale) Ana, a doua soție a magnificului Andrei Both de *Bayna*, pentru că aceștia, fiind rude cu decedații, sunt noii lor stăpâni¹⁰⁰.

18.09.1503: regele Vladislav al II-lea aprobă înțelegerea de la Pécsvárad¹⁰¹; *castello Horogzeg* îi revine lui Ioan Corvin. După moartea lui [† 12.10.1504], uriașa avere a acestuia trece asupra celor doi feciori ai săi, dar aceștia se sting foarte tineri – Matei [† ~12.01.–17.03. 1505], Cristofor [† 17.03.1505] –, iar linia bărbătească a familiei se stinge.

2.09.1504: la solicitarea lui Nicolae de Chaak, episcop ales de Cenad, regele Vladislav al II-lea ordonă capitlului bisericii din Cenad să caute în arhiva sa orice document referitor la moșiile *Kerezthwr Horogzegh Kysposaros Nagyposaros Bezermen Thozegh Mosotho et Bwgenye in Themesiensi, necnon Zewlews Naghbergyes et Hollos vocatarum in Chanadiensi comitatibus existencium*¹⁰². Mama episcopului fusese Apollonia, copila vistiernicului Ioan de Rozgon.

14.09.1504: capitlul bisericii din Cenad transmite regelui că a găsit două documente în arhiva sa, cele din 14.01.1409, pe care le-a transcris *de verbo ad verbum*, iar aceste copii le-a înmănat episcopului ales de Cenad pentru a îi fi de folos în justiție⁶⁷.

31.08.1506: regele dispune ca întreaga avere a lui Ioan Corvin să ajungă în mâinile ultimului său copil în viață, Elisabeta, și a văduvei Beatrice de Frangepan. Actul este reînnoit de rege la **5.01.1508**, dar Elisabeta moare la începutul aceluiași an, iar Beatrice de Frangepan devine singura moștenitoare.

25.01.1509: Beatrice de Frangepan se căsătorește cu nepotul și favoritul regelui, George de Brandenburg, dar încă înainte de **27.03.1510** închide ochii. Toată averea Corvineștilor trece în mâinile lui George de Brandenburg, care în anul **1525** părăsește Ungaria.

Putem presupune că și moșia Horogszeg, cu castelul de aici, a avut același destin sinuos.

17.09.1551: Nikola Crepović și Francisc Horváth îi scriu din Horogszeg (*ex Horogzegh*) lui Francisc Bebek și Erasmus Teuffel despre situația cetății Becej și următoarele ținte ale otomanilor, Becicherecul Mare (azi, Zrenjanin, RS) și Cenad¹⁰³.

25.09.1551: Horogszeg este cucerit de către otomani fără vreo opoziție.

La începutul perioadei otomane Horogszeg apare drept pustă (*Horoqsig'*, 1554) și apoi drept satul *Orosin* cu 29 hane (1569) și *Orosit* cu 37 hane (1579)¹⁰⁴. Avem privilegiul de-a surprinde și transformarea lingvistică a denumirii din Horogszeg → *Horoqsig'* → *Orosin*, ultima fiind cea folosită și de cartografi habsburgi ai hărților districtuale (**Fig. 5, 6**).

Analiză cartografică

1696: pe o hartă¹⁰⁵ a campaniei militare imperiale

103 Magina, 2020, p. 228.

104 ENGEL Pál identifică [Veliki/Nagy] *Orosin* cu Banatsko Veliko Selo (Saint/Sankt Hubert + Charleville + Seultour), respectiv Sankt Hubert și greșit Mali/Kis *Orosin* cu celelalte două sate^a. Dar hărțile districtuale ne indică clar că [Veliki] și Mali *Orosin* nu erau chiar în apropiere una de alta. Dacă luăm drept reper “turnul” *Alte Kirchen*^b, *Orosin* era la E de acesta, iar *Seultour* la NE de el și pe cale de consecință mai degrabă *Seultour* decât Saint Hubert ar fi vechiul *Orosin* / *Horogszeg*.

^a Engel, 1996, p. 64 (*Horogszeg*).

^b Pe harta districtului Cenad (1721) regăsim toponimul *Alte Kir(c)hen* și lângă pusta *Kerestur*, pusta *Besenova* și *Oroslamos* (aflată la NE de satul cu același nume). Dacă la *Oroslamos* erau ruinele mănăstirii cu hramul Sfântul Gheorghe, primele două ar putea să ne îndreapte către fortificații necunoscute.

105 [Carte eines Theiles von Ungarn und Siebenburgen, worauf die Märsche und Campemens der kais[erlich] k[önig] gl[iche]. Armee zwischen der Theisund Maros, auch Themis und Begh Fluss angemerkt sind.], hartă manuscris color, 22×13 cm, scara [1:397500], realizată în anul [1696], disponibilă la *Hadtörténeti Intézet és Múzeum*, Budapest, HU • H III c (1651–1700) • H III Újkori háborúk (1492–1789) • H Háborúk, cota H III c 106; on-line <https://maps.hungaricana.hu/en/HTITerkeptar/24694/> (30.06.2018).

Aceeași realitate a unui turn la *Orozine* este dezvăluită și de o altă hartă realizată probabil în același an 1696 [Karte des Gebiets zwischen der Theiß nördlich von Szegedin (in Ungarn) bis zur Donau, der Donau von Belgrad (in Serbien) bis Esseg (Osijek in Kroatien) und von Belgrad bis Temeschwar (Timisoara in Rumänien)], hartă manuscris color pe hârtie, 50×76 cm, scara [1:440000], disponibilă la *Generallandesarchiv Karlsruhe*, DE, Hausfideikommiss Planbände Nr. 6, 28, Archivischer Identifikator 4-4217562, on-line <http://www.landesarchiv-bw.>

99 DL 65537, pp. 32/33–35/36, p. 34/35; DL 21173; Köfalvi, 2006, pp. 426–427, doc 877.

100 DL 68142.

101 DL 21173.

102 Csáky, I/2, pp. 515–516.

din acest an, sub comanda lui Friedrich August, principe-electoral de Saxa, care a condus la asediul cetății Timișoara (12–18.08.) și la lupta de lângă Cenei¹⁰⁶ (22–26.08.), este reprezentat și un turn la *Orozine* (Orosin) (**Fig. 4**). Unică pe această hartă, pentru sate/predii se folosește un alt semn cartografic, imaginea este cea a donjonului aparținând de castelul Horogszeg. Observăm trei nivele, geamuri, o intrare la nivelul solului și o galerie acoperită la catul superior al turnului. Remarcabilă este starea sa de conservare după cel puțin două secole de existență. Să fi fost în uz în perioada otomană?

Fig. 4. Turnul de la *Orozine* (Orosin) (1696).

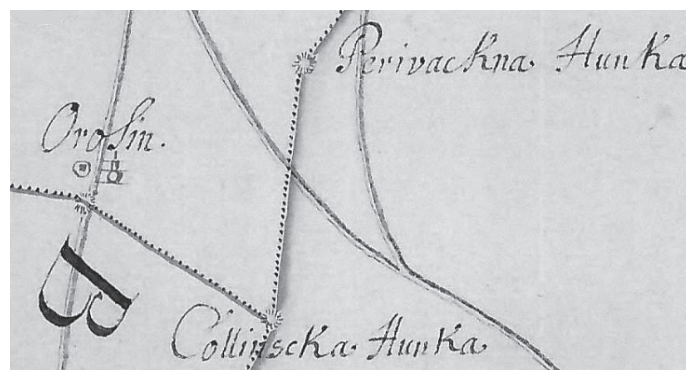
Probabil că informația a ajuns în atenția cartografilor militari încă de anul anterior, când armata imperială a trecut prin zona de NV a Banatului istoric. La data de **6.09.1695** cavaleria trece râul Tisza pe un pod de vase la *Clein Canisa* (azi, Kanjiža, RS) și ajunge pe malul bănățean al râului. Infanteria rămâne pe malul drept al râului și așteaptă ordine ulterioare. 1000 de călăreți și toți usari se deplasează spre râul Aranca, unde generalul-maior Charles-Louis, marchiz de Bassompierre¹⁰⁷ ridică un pod peste mlaștina formată de râu. Seara, un dezertor ungur, aflat în prizonierat otoman încă de la asediul Vienei (1683), aduce vestea că armata otomană a plecat din Timișoara spre Lipova. Pe 7 septembrie întreaga cavalerie ajunge la râul Aranca. Infanteria trece și ea în Banat. Usarii aduc un otoman prizonier care confirmă informația despre viitorul atac otoman asupra cetății Lipova. Întreaga armată

imperială o ia spre nord, în ciuda *marii dificultăți de a avansa marșul în acele deșerturi impracticabile*¹⁰⁸, pentru a trece cât mai iute râul Mureș, iar pe malul nordic al râului să ajungă la Lipova. La data de 10 septembrie, armata imperială își face tabăra lângă Cenad. Pe 12.09, întreaga armată trece râul Mureș pe un pod de vase construit lângă Cenad. În aceeași zi, se ridică tabăra pe malul drept al râului¹⁰⁹, înainte de Nădlac¹¹⁰.

1717: Pe prima hartă a Banatului aflat sub controlul forțelor militare habsburgice, realizată de către un cartograf aflat în slujba Casei de Habsburg în primăvara anului, apare un $\triangle$ *Ein Alter Thurn* la NV de *Hetlin* (azi, Hetin, RS) și la VNV de *Geno* (azi, Cenei, RO)¹¹¹.

În toamna anului, în conscripția realizată de către autoritățile habsburgice, satul *Horoschin* / *Horrosin*, situat în districtul Becicherec, apare încă locuit de 10 familii¹¹², care se băjenesc imediat după aceea.

Pe hărțile districtelor Timișoara (1720), Cenad ('21) și *Bethskerek* ('22) apare constant doar prediul *Orosin*. Pe a doua hartă apare și prediul *Mayllly Orosin* (l.s.; *Micul Orosin* -l.r.).

108 ... e non ostante la gran difficoltà di avanzare la marcia in quei impraticati Deserti ... (Foglio aggiunto all'ordinario, 14. Settembre 1695., p. [1], În: *Avisi italiani, ordinarii, e straordinarii dell' anno 1695*, Vienna, Appresso Gio[vanni]. van Ghelen, p. [299]).

109 *Foglio aggiunto all'ordinario*, 14. Settembre 1695., p. [1], 21. Settembre 1695., p. [1]. și 24. Settembre 1695., p. [1], În: *Avisi italiani, ordinarii, e straordinarii dell' anno 1695*, Vienna, Appresso Gio[vanni]. van Ghelen, p. [299], [309], [313].

110 Forțiu, 2019, p. 5.

111 hartă manuscris, desenată cu penița pe pergament și acuarelă, a supraviețuit doar prin jumătatea sinistru a ei, care are dimensiunea de $\sim 58 \times 66$ cm, realizată la scara [1:440000] și se află în colecția Ovidiu ȘANDOR din Timișoara (vide Wolf, Zimmermann, 2017, pp. 278–281).

112 Szentkláray, 1879, p. 22; Roos, 2018, p. 71.

de/plink/?f=4-4217562 (vide și Kisari Balla, 2000, p. 64, Nr. 44–45, pp. 303–304, Nr. 44, 45).

106 cunoscută și drept bătălia de lângă Hetény / *Olasch(in)*, *Ulaș* / de pe râul Bega (Veche).

107 2.08.1694: *Generalfeldwachtmeister* (ASB, 2006, p. 9).

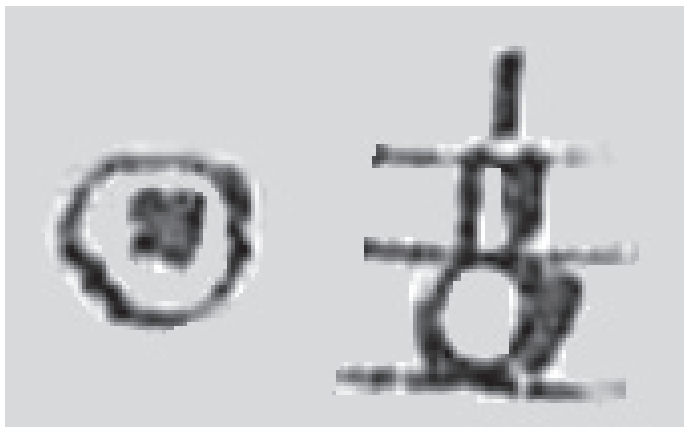

Fig. 5. Harta districtului Timișoara (1720).

Pe Harta districtului Timișoara (1720), în dreptul prediului Orosin, aflat în districtul Cenad, foarte apropiat de granița acestuia cu districtul Bethskerek și în apropiere de *triplex confiniumul* de la Collinscka Hunka, apare un unic semn distinctiv (Fig. 5). Pe harta districtului Bethskerek (1722)^{10a} semnul se repetă identic (asemănător și cel pentru *prediu*), dar pe reprezentarea cartografică a districtului Cenad (1721) găsim un alt reper și un surplus de informație (*Alte Kirchen* (l.g.) / *Veche Biserică*¹¹³ -l.r.) (Fig. 6).

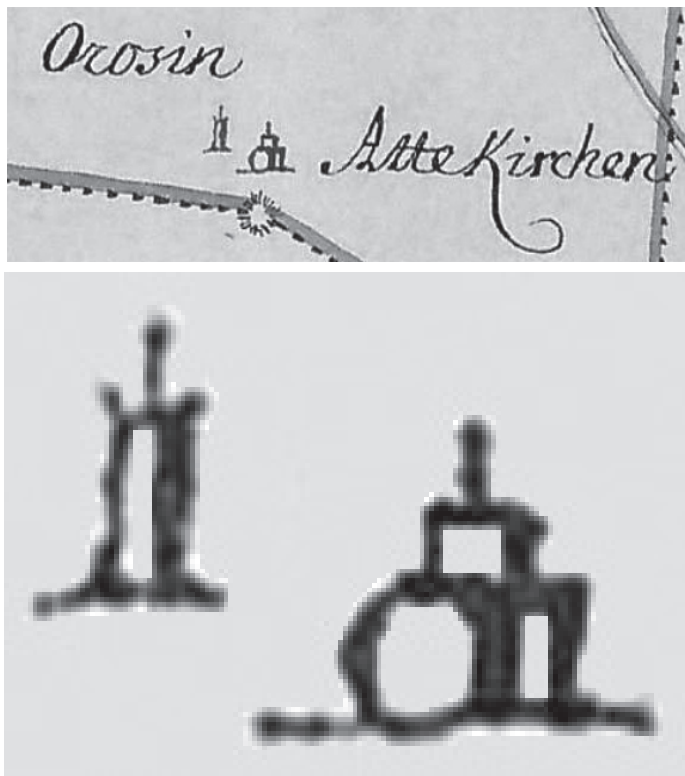

Fig. 6. Harta districtului Cenad (1721).

¹¹³ vide supra la 14.02.1421.

1728: harta “Mercy” indică tot două predii: [*Veliki/ Marele*] *Orosin* și *Mallý Orosin* (la SV de primul). Ambele predii vor fi colonizate cu coloniști romano-catolici veniți din vestul Europei (Lorena) în anii 1770–’71 (Saint/Sankt Hubert + Charleville + Seultour¹¹⁴) și 1767 (Ruskodorf¹¹⁵).

1769: pe noua hartă geografică a regatului ungar și a regiunilor înconjurătoare, realizată la Wien de către Ignatius MÜLLER și gravată de Johann Christoph WINKLER, publicată într-un tiraj mic de către *Comite Mauritio à Lacy*¹¹⁶ (Hofkriegsrath), apare toponimul **Thurn Orosin** la NE de *Vel[iki] Orosin*¹¹⁷. Harta de perete destinată uzului oficial a fost ținută în secret până la sfârșitul secolului XVIII, fiind pusă în circulație doar la începutul secolului XIX (ediția din 1807 a fost publicată de Tranquillo MOLLO tot la Wien)¹¹⁸.

~**1771–’72:** *Josephinische Landesaufnahme*¹¹⁹ consemnează, în imediata apropiere a satului *Seul Tour*¹²⁰, la SV de acesta, un „turn”. Din neglijență¹²¹, cartograful l-a

¹¹⁴ azi, cele trei foste sate francofone formează Banatsko Veliko Selo (i.e. Satu Mare Bănățean -tr.m.), RS.

¹¹⁵ azi, Rusko Selo, RS.

¹¹⁶ Franz Moriz, Graf von Lacy [* 21.10.1725, Sankt-Peterburg; † 24.11.1801, Wien], faimos militar, 1750: colonel, comandant al unui regiment de infanterie, 13.10.1756: general-maior, 20.02.1758: general-locotenent (general de divizie), 17.11.1759: general de artilerie / infanterie / geniu, 15.02.1766: mareșal, prieten intim al împăratului Iosif al II-lea (ASB, 2006, p. 53).

¹¹⁷ *Mappa \ Geographica novissima \ Regni Hungariae \ divisi \ In suos Comitatus \ cum Districtibus Jazygum et Cumanorum \ Banatus Temesiensis ejusque Districtum \ nec non \ Regnorum Croatiae Slavoniae Dalmatiae \ Magni Principatus Transilvaniae \ partis Bosniae Serviae Bulgariae et Walachiae \ dedicata Augustissimis Regnantibus \ Maria Theresiae \ Imperatrici Regniae \ et \ Iosepho II. \ Romanorum Imperatori et Corregenti \ Promotore \ Excellentissimo Domino Generali Campi \ Mareschallo et Consiliarii Bellici Praesi \ Comite Mauricio à Lacy. \ Ex acouratoribus Tabulis congesta et correcta \ Anno 1769. \ ab \ Ign[atio]. Müller S. C. M. \ Sup: Vigil. Magistro., Johan Christoph Winkler sculpsit Viennae* (i.e. Wien), scară [1:315000/360000/370000?], compusă din 12 părți (fiecare 62 × 92 cm), disponibilă parțial și la Magyar Nemzeti Levéltár Magyar Országos Levéltára, Budapest, S 167 Vegyes térképanyag (18. sz.-19. sz.) • S Családi fondokból kiemelt térképek (17. sz.-20. sz.) • S – Térképtár, cota S_167_-No._78/1-4; on-line <https://maps.hungaricana.hu/en/MOLTerkeptar/38757/> (15.07.2020).

¹¹⁸ vide și SL, I, p. 409.

¹¹⁹ *Sectio 28. Josephinische Landesaufnahme* a fost realizată la nivelul întregului Banat în perioada 1769–’72, dar această secțiune reflectă o realitate a celor trei sate *post* colonizarea din 1770–’71.

¹²⁰ i.e. Seultour; din 1893: Szentborbála; azi, partea de NE a comunei Banatsko Veliko Selo, RS.

¹²¹ care se vede și la începutul toponimului, unde se

lăsat doar în creion (Fig. 7). Chiar numele dat localității de către coloniștii francofoni, veniți în anul 1770, face referire la el; *Seul Tour*¹²² / *Singuratic(ul) Turn* (tr.m.).

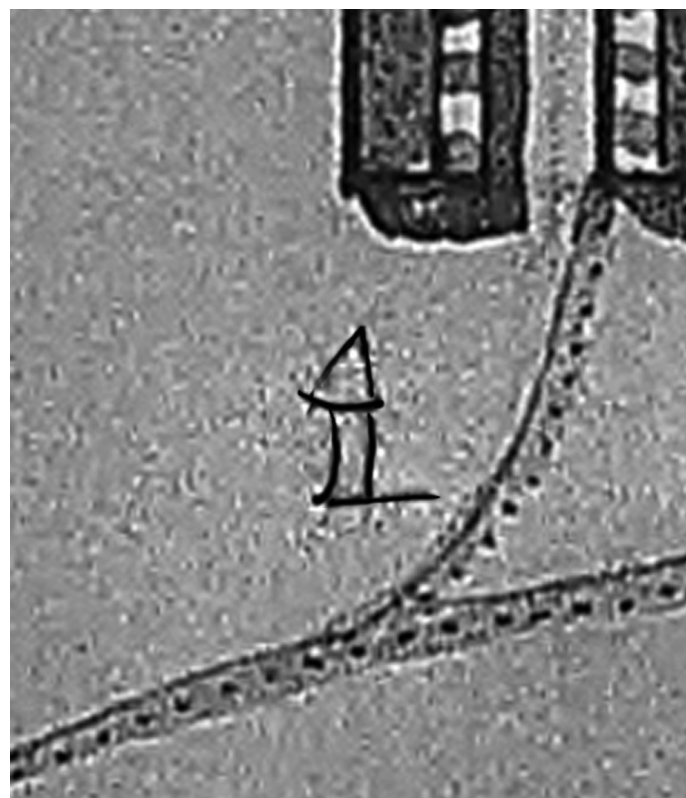
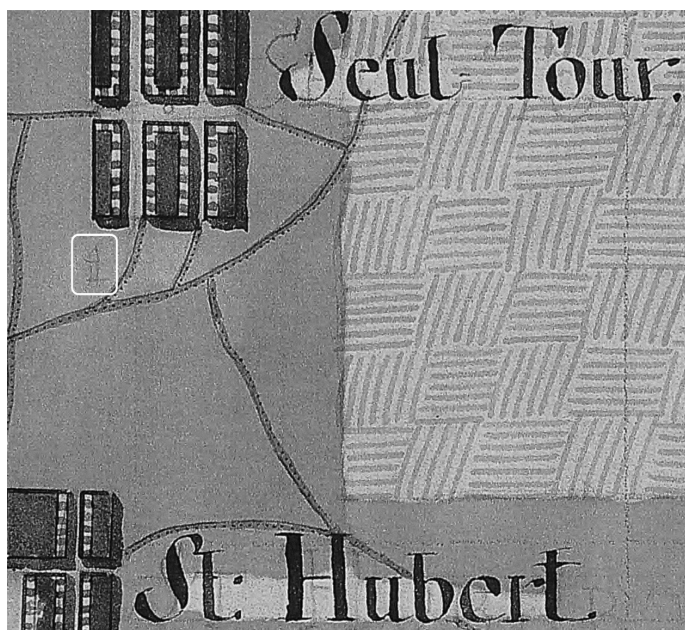

Fig. 7. *Josephinische Landesaufnahme, Sectio 28* (original – stânga și prelucrat – dreapta).

Concluzie

Azi, rămășițele donjonului de la Horogszeg ar trebui să fie aproximativ într-o zonă cu centrul situat la coordonatele geografice: 45°49'31.60" N / 20°36'27" E, care au fost obținute prin georeferențierea informațiilor statornice oferite de către *Josephinische Landesaufnahme*¹²³. Chiar dacă probabil că la nivelul solului nu mai sunt urme vizibile, investigații arheologice¹²⁴ viitoare ale colegilor din Vojvodina pot aduce un plus de cunoaștere.

BIBLIOGRAFIE

ASB, 2006 = Dr. Antonio SCHMIDT-BRENTANO (München), *Kaiserliche und k.k. Generale (1618-1815)*, Österreichisches Staatsarchiv / A. Schmidt-Brentano, 2006, 115 pg.

free.fr/french/Banat_Lieux/VelikoSelo.php -19.02.2019).

123 este vorba de colțurile străzilor din mijlocul fostei localități Seultour; coordonatele obținute sunt ale „tălpilor” turnului, care are 98 m „înălțime” conform *Josephinische Landesaufnahme*.

124 chiar și cele noninvasive! Nu ar trebui ignorat și un alt punct interesant, plasat la doar ~300 m VNV de castel (45°49'35.36" N / 20°36'13.44" E).

disting destul de clar literele *Sl* rămase și ele în creion.

122 *Seultour ... prit ce nom car les vestiges d'une tour de forteresse turque située tout près rappelait aux nouveaux habitants la tour qui dominait leur village lorrain de Sainte-Barbe (Lieux du Banat: Saint-Hubert, Charleville et Seultour (D) ou Banatsko Veliko Selo (SRB), on-line <http://banatlorraine>.*

Barabás, I–II = BARABÁS Samu, *Codex diplomaticus Sacri Romani Imperii comitum familiae Teleki de Szék / A római szent birodalmi gróf széki Teleki család oklevéltára*, Első Kötet: 1206–1437, Második Kötet: 1438–1526, Budapest, Az Athenaeum R[észvény]. Társulat Könyvnyomdája, MDCCCXCV (i.e. 1895 -n.m.), XLVII + [3] + 548 / XXV + [3] + 570 pg.

Bartal, 1901 = Antonius BARTAL, *Glossarium mediae et infimae latinitatis regni Hungariae*, Academiae Litterarum Hungaricae, Lipsiae – B. G. TEUBNERI, Budapestini - Societatis Frankliniae, MCMI (i.e. 1901 -n.m.), XXVIII + 722 + [2] pg.

Blazovich, 2002 = BLAZOVICH László, *Városok az Alföldön a 14-16. században*, Dél-Alföldi évszázadok, 17., Csongrád Megyei Levéltár, Szeged, 2002, 263 pg. + 5 hártya, ISSN 0237-4587, ISBN 963 7237 51 8.

Borovszky, 1896 = BOROVSZKY Samu, *Csanád vármegye története 1715-ig*, A Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottságának megbízásából írta ..., Első Kötet. *A vármegye általános története*, Budapest, 1896, A Magyar Tudományos Akadémia Palotájában, HORNYÁNSZKY Viktor sajtója, XVIII + 500 pg.

Borovszky, 1897 = BOROVSZKY Samu, *Csanád vármegye története 1715-ig*, A Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottságának megbízásából írta ..., Második Kötet. *A vármegye részletes története*. Térképmelléklettel, Budapest, 1897, A Magyar Tudományos Akadémia Palotájában, HORNYÁNSZKY Viktor sajtója, XI + 647 pg. + 1 kihajtható térkép (hartă).

CD = FEJÉR György, *Codex Diplomaticus Hungariae Ecclesiasticus ac Civilis • Magyarország Egyházi és Világi Okmánytára*, I–XI tomus/kötet, Buda, 1829–1844.

Csáky, I/1 = A Körösszei és Adorjáni gróf Csáky család története, I Kötet: *Oklevéltár: Oklevéltár a gróf Csáky család történetéhez*, I. Kötet, 2. Rész: *Oklevelek 1500–1818-ig*, Budapest, Stephaneum Nyomda R. T., 1919, pp. 497–960.

Csánki, 1890 = CSÁNKI Dezső, *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*, A M[agyar]. T[udományos]. Akadémia Történelmi Bizottságának megbízásából írta ..., I. Kötet, Budapest, Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia, 1890 (Arcanum DVD-Rom könyvtár IV. – *Családtörténet, heraldika, honismeret*, 2003, ISBN 963 9374 72 5, ISSN 1588-9815).

Csánki, 1894 = CSÁNKI Dezső, *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában*, A M[agyar]. T[udományos]. Akadémia Történelmi Bizottságának megbízásából írta ..., II. Kötet, Budapest, Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia, 1894 (Arcanum DVD-Rom könyvtár IV. – *Családtörténet, heraldika, honismeret*, 2003, ISBN 963 9374 72 5, ISSN 1588-9815).

Csorba, 1974 = CSORBA Csaba, *Adattár a X–XVII. századi alföldi várakról, kastélyokról és erődítményekről*, În: *A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve 1972*, Debrecen, 1974, pp. 177–233.

Czinár, 1866 = Maurus/Mór CZINÁR, *Index alphabeticus codicis diplomatici Hungariae per Georgium Fejér editi / Fejér György magyarországi okmánytárának betűrendű tárgymutatója*, Pest, Nyomatott EMICH Gusztáv M[agyar]. Akad[kadémiai]. Nyomdásznál, M. DCCC. LXVI. (i.e. 1866 -n.m.), XVI + 552.

Dénes, 2018 = DÉNES József, *Horogszeg*, 5.12.2018, on-line <https://dnaploja.wordpress.com/2018/12/05/horogszeg/> (accesat 22.02.2019).

DF = Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár (MNL OL), Budapest, HU, *Collectio Diplomatica Hungarica / Diplomatikai Levéltár, Diplomatikai fényképgyűjtemény*.

DL = Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár (MNL OL), Budapest, HU, *Collectio Diplomatica Hungarica / Diplomatikai Levéltár, Diplomatikai levéltár*.

EMSzT = Erdélyi magyar szótörténeti tár / *Dictionar istoric al lexicului maghiar din Transilvania / Wortgeschichtlicher Thesaurus der siebenbürgisch-ungarischen Sprache (Historisches Wörterbuch des siebenbürgisch-ungarischen Wortschatzes)* / Material cules și redactat de SZABÓ T. Attila (apoi VÁMSZER Márta, DALY Ágnes, KÓSA Ferenc, FAZAKAS Emese, ZSEMLYEI János, ANDRÁS Zselyke et alii), I–XII Kötet (A–Táv), Ed. Kriterion / Akadémia Kiadó, București / Budapest, 1975–2014, ISBN 963-05-6516-1, 973-26-0339-9.

Engel, 1970 = ENGEL Pál, *A magyar világi nagybirtok megoszlása a XV. században* (2. közlemény), În: *Az Egyetemi Könyvtár Évkönyvei / Annales Bibliothecae Universitatis de Rolando Eötvös Nominatae*, V. (1970), pp. 291–314.

Engel, 1996 = ENGEL Pál, *A temesvári és moldovai szandzsák törökkori települései (1554 -1579)*, Dél - Alföldi Évszázadok, 8, Szeged, 1996, 187 pg. + 1 hartă (reconstituire: ENGEL Pál, desen: KRATOCHWILL Mátyás, Cartographia Kft, Budapest, 1996, 60 × 60 cm, color, scara 1:2000000), ISSN 0237-4587, ISBN 963 7237 24 0.

Fekete Nagy, Makkai, 1941 = FEKETE NAGY Antonius, MAKKAI Ladislaus, *Documenta historiam Valachorum in Hungaria illustrantia, usque ad annum 1400 p. Christum*, Études sur l'Europe Centre-Orientale, 29., Budapest, 1941, VII + 636 + [2] pg.

Feneșan, 2014 = Costin FENEȘAN, *Hotărnicia domeniului cetății Timișoara de la începutul secolului al XVI-lea*, În: *Banatica*, 24, II (2014), pp. [65]–72.

Forțiu, 2019 = Sorin FORȚIU, *Csanad arx ex pacto*

Pacis [Carlovitzensis] destructa., În: *Morisena* (ISSN 2501-1359; ISSN-L 2501-1359), anul IV, nr. 4 (16)/2019, pp. 1–14.

HO = *Codex Diplomaticus Patrius • Hazai Okmánytár*, A M[agyar]. T[udományos]. Akadémia Történelmi Bizottsága, I–VIII tomus/kötet, Győrött-Budapest, 1865–1891.

Iusztin, 2015 = IUSZTIN Zoltan, *Vicecomiti în comitatul Timiș (sec. XIV – XV)*, În: *Analele Banatului*, S.N., Arheologie – Istorie, XXIII, 2015, pp. 219–233.

Jakó, 1990 = JAKÓ Zsigmond, *A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei, 1289–1556*, I. kötet: 1289–1484, Magyar Országos Levéltár kiadványai, II., Forráskiadványok, 17., Akadémiai Kiadó, Budapest, 1990, 1078 + 18 pg., ISBN 963 05 5305 8 (I. kötet).

Keresztes, 1926 = KERESZTES Kálmán, *A Rozgonyiak*, În: *Turul*, 1926, pp. 19–27.

Kisari Balla, 2000 = KISARI BALLA György, *Karlsruhei térképek a török háborúk korából / Kriegskarten und Pläne aus der Türkenzeit in den Karlsruher Sammlungen*, Budapest, 2000, Kanizsai Nyomda Kft., 704 pg., ISBN 963 640 878 5 (toate hărțile reproduce sunt hărți manuscris).

Koppány, 1999 = KOPPÁNY Tibor, *A középkori Magyarország kastélyai*, Művészettörténeti Füzetek / Cahiers d'Histoire de l'Art, 26, Magyar Tudományos Akadémia, Művészettörténeti Kutatóintézetének Kiadványai, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1999, 302 + 94 pg., ISBN 963 05 7694 5.

Kovács, 1957 = V. KOVÁCS Sándor, *Garázda Péter*, În: *Irodalomtörténeti Közlemények*, LXI. Évf[olyam], 1–2. Sz[ám]. (1957), pp. 48–62.

Kőfalvi, 2006 = KŐFALVI Tamás, *A pécsváradi konvent: hiteleshelyi oklevéltára: 1254–1526*, Szeged, 2006, 452 pg., ISBN 963 482 714 4.

Krischan, Fassel, 1999 = Alexander KRISCHAN, *Banater karten im Kriegsarchiv Wien (1686–1900)*, în: *Idem, Banatforschung als Aufgabe: Auszug aus dem Gesamtwerk*, Herausgegeben im Auftrag des Landesverbandes Bayern der Landsmannschaft der Banater Schwaben von Horst FASSEL, Banater Bibliothek, 7, Landsmannschaft der Banater Schwaben, München, 1999, 384 pg., ISBN 3-00-005496-0; pp. 295–356. Sub același titlu, studiul a fost publicat inițial în Harold STEINACKER (Hrsg.), *Südost-deutsches Archiv*, VI Band, 1963, Verlag R. Oldenbourg, München, pp. 115–166.

Kumorovitz, 1987 = KUMOROVITZ L. Bernát, *Budapest Történetének Okleveles Emlékei / Monumenta Diplomatica Civitatis Budapest*, Harmadik Kötet / Tomus Tertius (1382–1439), Budapesti Történeti Múzeum, Budapest, 1987, 331 + [5] pg.

Lukinich, 1918 = LUKINICH Imre, *Erdély területi*

változásai a török hódítás korában: 1541–1711, Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1918, V + [3] + 646 + [2] + 5 hărți.

Madić, 2015 = Svetlana MADIĆ, *Changes in morphology of colonist village Banatsko Veliko Selo*, În: *Researches Reviews of the Department of Geography, Tourism and Hotel Management*, nr. 44-1/2015, pp. 49–59.

Magina, 2020 = *Acta et Documenta partes Regni Hungariae inferiores concernentia: 1500–1552 / Acte și documente privitoare la părțile de jos ale Regatului Ungar: 1500–1552*, collegit et edidit Hadrianus MAGINA, Ed. Mega, Cluj-Napoca, 2020, 276 pg., ISBN 978-606-020-230-1.

Magina, Pesty, 2014 = *Diplome privind istoria comitatului Timiș și a orașului Timișoara / Oklevelek Temesvármegye és Temesvár város történetéhez*, vol. II: 1430–1470, Culese de / Anyagát gyűjtötte PESTY Frigyes, Edíție, note și comentarii / Magyarázó jegyzetekkel kiadta Livia MAGINA, Adrian MAGINA, Ed. MEGA, Cluj-Napoca, 2014, 478 pg., ISBN 978-606-5 43-464-6.

Ortvay, Pesty, 1896 = ORTVAY Tivadar, *Temes vármegye és Temesvár város története. A legregibb időktől a jelenkorig*, PESTY Frigyes irodalmi hagyatékának felhasználásával, Hiadja a M[agyar]. Tud[ományos]. Akadémia anyagi támogatásával Temes vármegye és Temesvár város Közönsége, IV. Kötet, Első könyv. *Oklevelek Temesvármegye és Temesvár történetéhez*. Másolta és gyűjtötte PESTY Frigyes. Sajtó alá rendezte ORTVAY Tivadar, Budapest, 1896, XXXIV + [2] + 640 pg.

Pesty, 1888 = PESTY Frigyes, *Magyarország helynevei történeti, földrajzi és nyelvészeti tekintetben*, I. kötet, Magyar Tud[ományos]. Akadémia Történettudományi Bizottsága, Budapest, 1888, XXXII + 446 pg.

Rédei, 1970 = RÉDEI Károly, *Szófejtések*, În: *Nyelvtudományi Közlemények*, LXXII. kötet, 1. szám (1970), pp. [157]–163.

Reiszig, 1912b = REISZIG Ede (kiegészítette: VENDE Aladár szerkesztő), *Torontál vármegye közséjei*, În: Dr. BOROVSKY Samu [et alii], *Torontál Vármegye, Magyarország Vármegyéi és Városai... Enciklopédiája*, Országos Monografia Társaság, Budapest, s.a. [1912(?)], XII + 632 pg. + 1 térkép/harta; pp. [14]–140.

Ribi, 2019 = RIBI András, *A fehérvári káptalan és keresztes konvent országos hatáskörű hiteleshelyi eljárásai a gyakorlatban*, În: *Századok*, 153. évfolyam (2019), 2. szám, pp. 313–338.

Roos, 2018 = Martin ROOS, *Providentia Augustorum: Unter der Obhut der Kaiser: Dokumente zu den Anfängen des Temescher Banats: 1716–1739*, Im Selbstverlag des Verfassers sowie im Verlag Edition Musik Südost, Temeswar, 2018, 534 pg. + o harta (4 folio), ISBN 978-3-9390-4127-6.

SL = SZÁNTAI Lajos, *Atlas Hungaricus: Magyarország Nyomatott Térképei, 1528-1850 / Hungary in printed maps 1528-1850*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1996, vol. I-II, 1-424 / 429-776 pg., ISBN 963-05-7402-0 (I-II. kötet), ISBN 9630574039 (I kötet), ISBN 9630574047 (II. kötet).

Szamota, Zolnai, 1906 = *Magyar oklevél-szótár; régi oklevelekben és egyéb iratokban előforduló magyar szók gyűjteménye*, legnagyobb részüket gyűjtötte SZAMOTA István, A Magyar Tudományos Akadémia megbízásából szótárrá szerkesztette ZOLNAI Gyula / *Lexicon vocabulorum Hungaricorum in diplomatibus aliisque scriptis quae reperiri possunt vetustorum*, maxima ex parte industriis Stephani SZAMOTA collectorum, Jussu Academiae Scientiarum Hungaricae Composuit Július ZOLNAI, Pótlék a Magyar Nyelvtörténeti Szótárhoz / *Supplementum ad Lexicon Linguae Hungaricae Aevi Antiquior*, Budapest, Kiadja / Sumptibus et Typis HORNYÁNSZKY Viktor Könyvkereskedése, 1902-1906, XXXII + 1210 pg.

Szentkláray, 1879 = SZENTKLÁRAY Jenő, *Száz év Dél-Magyarország újabb történetéből: 1779-től napjainkig: tekintettel a III. Károly és Mária Terézia korabeli előzményekre*, Temesvár, Csanád-Egyházmegyei Könyvnyomda, 1879 (*editio secunda*, Históriaantik Könyvesház Kiadó, 2012, ISBN 599240000436), XV + 520 pg. + 3 Kt.-Beil.

Szentkláray, 1912(?) = SZENTKLÁRAY Jenő, *Temesvár története*, În: BOROVSZKY Samu, *Magyarország Vármegyei és Városai Enciklopédiája: Temesvár*, Országos Monografia Társaság, Budapest, 1912(?), V + 294 pg.; pp. [1]-110.

ZsO, II/2 = MÁLYUSZ Elemér, *Zsigmondkori oklevéltár*, II., Második Rész: (1400-1410), Magyar Országos Levéltár kiadványai, II., Forráskiadványok, 4., Budapest, 1958, [4] + 630 + [2] pg.

ZsO, VIII = BORSA Iván, C. TÓTH Norbert, *Zsigmondkori oklevéltár*, VIII. (1421), Magyar Országos Levéltár kiadványai, II., Forráskiadványok, 39., Magyar Országos Levéltár, Budapest, 2003, 504 pg., Ö ISBN 963 05 7026 2, ISBN 963 631 146 3.

W. Kovács, 2012 = András W. KOVÁCS, *Remarks on the Careers of the Vice-voivodes of Transylvania in the Late Middle Ages (1458-1526)*, În: *Transylvanian Review*, Vol. XXI, Supplement No. 2: *Institutional Structures and Elites in Sălaj Region and in Transylvania in the 14th-18th Centuries*, 2012; pp. [103]-137.

Wolf, Zimmermann, 2017 = Josef WOLF, Wolfgang ZIMMERMANN, *Fliessende Räume: Karten des Donauraums 1650-1800*, Schnell & Steiner (Verlag), Regensburg, 2017, 424 pg., ISBN 978-3-7954-3216-4.

Prof. Dorin Carabeț

(Timișoara)

Valeriu Pop și lupta diplomatică din vara anului 1940

Abstract: *Valeriu Pop, a Romanian barrister and politician, was appointed minister several times in the inter-war period. In 1940, he played an important part during the negotiations over ceding Transylvania to Hungary. The negotiations ended in August 1940, with the Second Vienna Award.*

Keywords: Valeriu Pop, politician, minister, territorial losses, negotiations

Anul acesta se împlinesc 80 de ani de la Dictatul de la Viena din anul 1940, cunoscut în istoriografia universală ca și Al Doilea Arbitraj de la Viena. În anul 1940, România era izolată din punct de vedere diplomatic, iar statele revizioniste, ajutate de puternicii vremii, au considerat că a venit timpul să acționeze și să își satisfacă mult doritele

pretenții teritoriale. În acele vremuri grele s-au pus în slujba țării multe personalități, dar, din păcate, unele dintre ele au fost uitate. Unul dintre acești „luptători” uitați a fost și Valeriu Pop.

Valeriu Pop s-a născut în 26 august 1892, în localitatea Buduș, județul Someș din Transilvania. Acesta obișnuia să spună: „Sunt înrudit cu întreg satul natal și astfel am avut din copilărie și până acum o legătură organică și durabilă cu pătura țărănească din Ardeal”.

A fost al treilea copil al Aureliei și al preotului greco-catolic, Alexandru Pop. A avut doi frați mai mari: Valeriu, care a murit la vârsta de 12 ani, și Iulian născut în 1880, de profesie avocat. Acesta, după unirea din 1918, a devenit primul primar al Clujului. Valeriu Pop începe școala primară în satul natal, apoi continuă la școala primară din Dej. Din 1903, urmează cursurile liceului de stat din Dej, iar din 1907, ale celui confesional din Bistrița. În timpul liceului înființează o societate studentască cu caracter cultural și național, numită

Blazonul familiei Szilágyi de Horogszeg, primul herb color cunoscut din regatul medieval ungar (danie regală, 24 februarie 1409; reproducere după BARABÁS Samu, *Codex diplomaticus Sacri Romani Imperii comitum familiae Teleki de Szék / A római szent birodalmi gróf széki Teleki család oklevéltára*, Budapest, 1895, vol. I, pp. 345–349, doc CCLXVIII).